

UOT:37.

**İQTİSADI TƏRBİYƏ – ŞAĞİRD LƏRİN
DÜNYAGÖRÜŞÜNÜN FORMALAŞMASI ÜÇÜN ŞƏRTDİR**

*dosent Babayeva Nübubət İsax qızı, Rüstəmovə Əzizə Arif qızı
Gəncə Dövlət Universiteti*

Xülasə: Azərbaycan müstəqillik əldə etdikdən sonra bütün sahələrdə islahatlar apardı. Respublikamız özünü təsdiq etmək üçün birinci növbədə iqtisadiyyatı inkişaf etdirməyi nəzərdə tutdu. Qeyri neft sektorunun, idxal və ixracatın, yeni iş yerlərinin açılması üçün planlar hazırladı yeni məktəb binalarının tikilməsi, yenidən bərpası, regionların inkişafı, kənd təsərrüfatı məhsullarının yenidən əkilməsi, inkişafı, məhsuldarlığın artırılması, idmana qayğı və s.

Açar sözlər: islahatlar, təlim-tərbiyə, tərbiyə üsulları, dünya arenası, iqtisadi tərbiyə

Ключевые слова: реформы, дисциплина, методы воспитания, экономические воспитание, мировая арена

Key words: reforms, discipline, the methods of upbringing, the economical education, world arena

Bu yaxınlarda Bakı – Tiblisi – Qaz dəmir yolunun çəkilişi, respublikamızın dünya arenasına çıxması – bunlar hamısı gənclərimizin düzgün tərbiyə olunmasından irəli gəlir.

Müasir təbriyənin özünün də müəyyən məqsədi var. Müasir təlim – təbriyə şagirdin şəxsiyyətini formalaşdırır.

Təlimdəki yenilikləri dərindən mənimsəyən hər bir müəllim təbriyədə də yeni metodlardan istifadənin vacib olduğunu bilir. Hər bir şəxsiyyətin formalaşması ailədən başlayır. Bunun üçün valideynlər müəllimlərlə, təbriyəçilərlə əlaqəli olmalı, eyni təbriyə üsullarından istifadə etməlidirlər.

Bildiyimiz kimi hər bir dövrün özünəməxsus təbriyə üsulları olub.

Müstəqillik illərindən əvvəlki dövrdə şagirdlər eşitdikləri ilə təbriyələndirilirdilər. Amma indi onlar eşitdiklərini əyani şəkildə görməyi istəyirlər. Onlar hər hansı bir nümunəni əməli görmək istəyirlər. Burada müəllimin şəxsi nümunəsi də əsas yer tutur. Əgər müəllimin şəxsi nümunəsi əməli ilə üst – üstə düşərsə, onun verdiyi biliyin, tövsiyələrin şagirdlər tərəfindən qəbul edilməsi asan olur. Əksinə olarsa, onda bu, çətin qəbul edilir. Uşaqlarla ünsiyyət zamanı həm müəllimlər, həm də valideynlər onlara diqqətlə qulaq asmalı, mənalı cavablar verməli, dostluq və mehribanlıq göstərməlidirlər.

Müasir təbriyə metodları sinif şəraitində dəyişiklik etməyə, müəllimlə-şagird arasında, şagirdlə-şagird arasında, məktəblə ailə arasında münasibətin düzgün qurulmasına imkan yaradır.

Bu dediklərimiz şagirdin tam şəxsiyyət kimi formalaşmasına zəmin yaradır. Böyük rus pedaqoqu K.D. Uşinski yazmışdır ki, insanı hərtərəfli təbriyə etmək üçün onu hərtərəfli öyrənmək lazımdır.

Təhsil sisteminə yeni keyfiyyət mərhələsinə keçidin yeni metodoloji əsası var. Bu, strategiya ilə əlaqəlidir. Strategiya isə beş cürdür.

Beşinci strateji istiqamət iqtisadi cəhətdən dayanıqlı və dünyanın aparıcı təhsil sistemlərinin standartları ilə eyni səviyyəyə uyğun təhsil sisteminin müəyyənəndirilməsi modelinin qurulmasını təşkil edir. Təhsil müəssisələrinin adambaşına müəyyənəndirilməsinə keşid, ödənişli təhsil xidmətlərinin dəstəklənməsi, Təhsilin İnkişaf Fondunun yaradılması beşinci istiqamətin tələblərindəndir.

Bu dediklərimiz ona gətirib çıxarır ki, Prezidentimiz dediyi kimi – “biz qara qızılı insan qızılına çevirmək” uğrunda mübarizə aparırıq.

İntelektuallıq, həyatı bacarıqların yüksək səviyyəsi hələ insanın kamilləşməsi demək deyil. Bunun üçün böyüyən nəsil əxlaqi – etik, fiziki, estetik, ekoloji, iqtisadi, hüquqi, əqli və digər tərbiyəvi keyfiyyətlərə yiyələnməli, dini-mənəvi dəyərləri öyrənməli, mədəniyyətə malik olmalıdır.

Tərbiyənin ən qüdrətli vasitəsi təlimdir. Bu, bütün dünya pedaqoqları tərəfindən qəbul olunmuşdur. Bilirik ki, təlimin tərbiyələndirici funksiyası böyük əhəmiyyətə malikdir.

Vaxtilə prof. Ə. Həşimov iqtisadi tərbiyənin təlimdə istisnalıq təşkil etdiyini yazmışdır. Prof. N. Kazımov, Ə. Həşimov “Pedaqogika” dərslində (Bakı, 1996) iqtisadi tərbiyəyə aid xeyli müsbət fikirlər irəli sürmüşlər, bir sıra suallara cavab axtarıb, cavablandırmışlar.

Azərbaycan pedaqogikasında iqtisadi tərbiyə məfhumu son dövrə aiddir. Bunun da bir sıra səbəbləri var. Belə ki, Sovet hakimiyyəti dövründə hər şey mərkəzdən idarə olunduğu üçün iqtisadi tərbiyəyə ehtiyac yox idi.

Ancaq indi-dövlətimiz müstəqillik qazandıqdan sonra vəziyyət tamamilə dəyişmişdir. İndi yeni yaradılan fermer təsərrüfatları, kənd təsərrüfatı mallarının istehsalı və başqa istər iqtisadiyyata yenidən müraciət olundu.

Prezident İ. Əliyevin məqsədyönlü siyasəti məktəblərdə iqtisadi tərbiyənin öyrənilməsinə zəruri etdi. İndiki pedaqoji ədəbiyyatlarda iqtisadi tərbiyənin öyrədilməsinə geniş şərait yaradıldı.

Prof. N. Kazımovun “Məktəb pedaqogikası” dərslində (Çaşoğlu nəşriyyatı, 2002) iqtisadi tərbiyəyə geniş yer verilmişdir. O, iqtisadi tərbiyənin vacibliyini izah edir, onu bir neçə bölməyə ayırmışdır.

1. İqtisadiyyat anlayışı;
2. İqtisadi tərbiyəni zərurətə çevirən amillər;
3. İqtisadi tərbiyənin məzmunu;
4. İqtisadi tərbiyənin vəzifələri;
5. İqtisadi tərbiyənin sistemi;
6. Ümumtəhsil məktəblərində iqtisadi tərbiyə;
7. Ayrı ayrı fənlərin iqtisadi tərbiyə imkanları;
8. Ali məktəblərdə iqtisadi tərbiyə;

9. Belə olduğu halda o, bir sıra suallar qoyur və cavab axtarır. Mən də bu kontekstdən çıxış edərək xalq pedaqogikasında iqtisadi tərbiyənin necə işlədilməsini tədqiq etməyə çalışdım. Bəzi məktəblərdə oldum, iqtisadi tərbiyənin öyrədilməsi ilə maraqlandım.

Təcrübədən aydın oldu ki, elə şagirdlər var ki, onlar istehsalın iqtisadi əhəmiyyəti haqqında danışa bilirlər. Amma atalar demişkən “Ələ dəm vermək əvəzinə, dilə dəm verirlər”. Belələrinin sözləri ilə işləri arasında vəhdət olmur. Bu isə dözülməzdir.

İndi, müasir dövrümüzdə də şagirdlərə sual verdikdə “İqtisadi tərbiyə”, “İqtisadiyyat”, “Xalq pedaqogikası” nədir? Suallarına düzgün cavab verə bilmirlər.

Belə mənfi halların baş verməsinin səbəblərindən biri iqtisadi tərbiyə məsələlərinə müəllimlərin çox diqqət verməmələridir. Həm də xalq pedaqogikası incilərinə lazımi diqqət yetirməmələridir. Təcrübə göstərir ki, bəzi gənc müəllimlər özləri səriştəsizdirlər. Müəllimlərlə görüşünüzdə onlar da suallara cavab verməmiş, bəziləri isə səthi cavab verdilər.

Bəzi fənn müəllimlərinə - (məsələn, bədən tərbiyəsi, tarix, biologiya, riyaziyyat) aşağıdakı sualları verdik. Siz iqtisadi tərbiyəyə aid xalq pedaqogikası nümunələrindən necə istifadə edirsiniz, iqtisadi tərbiyənin xüsusiyyətlərini şagirdlərinizə necə izah edirsiniz?

Cavab: Bu verdiyiniz sualların bizim fənnə heç bir aidiyyəti yoxdur. Buradan belə nəticə çıxartmaq olur ki, orta məktəb müəllimlərinin çıxışı iqtisadi tərbiyə

haqqında çox cüzi məlumata malikdirlər. Amma onlar bilməlidirlər ki, ayrı-ayrı fənlərin tədrisində iqtisadi tərbiyənin əhəmiyyətini, bəzi mövzuların məğzini iqtisadi tərbiyə ilə əlaqələndirməyi, şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrindən istifadə etməlidirlər. Bu da şagirdlərin dünyagörüşünün formalaşmasına, tam şəxsiyyət kimi yetişmələrinə zəmin olar. Bəzi müəllimlər də bu gün cəmiyyətimizdə tez-tez səslənən özünümaliyyətləşdirmə, fermer təsərrüfatı, idxal, ixrac, əmək məhsuldarlığı, əmək mübadiləsi terminlərinin mənasını geniş izah edə bilmirlər.

Şagirdlərə və müəllimlərə müraciət etdik ki, əkinə, biçinə, suvarmaya, becərməyə qənaətcilliyə aid, aclığa, toxluğa aid şifahi xalq ədəbiyyatından bir neçə misal çəksinlər. Bu müraciətə çox az reaksiya verən oldu.

Müəllimlərə bir neçə xalq pedaqogikası nümunəsi verdik və onların bunu şagirdlərə mənasını izah etməyə çalışmalarını xahiş etdik. Məsələn:

1. Aclıq adam oyun öyrədir;
2. Acla əcəli bitən birdir;
3. Torpaq deyər, öldür məni, dirildim səni;
4. Torpaq deyər, döy məni, döyüm səni; və s.

Müəllimlərin əksəriyyəti bunların mənasını şagirdlərə izah etməkdə ya çətinlik çəkdilər, ya da çox primitiv şəkildə izah etdilər. Bu da ondan irəli gəlir ki, onlar çox az mütaliə edirlər. Odur ki, onlar danışqlarında canlı, duzlu, şirin xalq dilindən bəhrələnmirlər.

Orta məktəbin bütün fənn müəllimlərinə tövsiyyəmiz budur ki, çoxlu mütaliə etsinlər, söz ehtiyatlarını çoxaltsınlar, şifahi xalq ədəbiyyatına tez – tez müraciət etsinlər. Bundan başqa orta məktəb müəllimlərinin şifahi xalq ədəbiyyatını az bilmələri, bilik, bacarıq və vərdişlərin şagirdlərlə əlaqədə tətbiq edə bilməmələrinin bir sıra obyektiv və subyektiv səbəbi var. Uzun illər ali məktəbdə dərs dediyim üçün ali məktəbin “Pedaqogika” fənninin proqramları ilə tanışam. Səbəblərdən biri, bəlkə də birincisi odur ki, müəllim hazırlayan universitet və orta ixtisas məktəblərində, ixtisasartırma kurslarında iqtisadi tərbiyəyə dair çox az məlumat verilir.

Ədəbiyyat

1. N. Kazımov “Məktəb pedaqogikası”, (Çaşoğlu nəşriyyatı, 2002 – ci il.)
2. Ə. Paşayev, F. Rüstəmov “Pedaqogika”, (Nurlan nəşriyyatı, 2007 – ci il.)
3. L. Qasıмова, R. Mahmudova “Pedaqogika”, (Çaşoğlu nəşriyyatı, 2012 ci il)
4. Ə. Ağayev, Y. Rzayeva, T. Hüseynova, T. Vahabova “Sosial pedaqogika”,

THE ECONOMICAL EDUCATION – THE MAIN CONDITION IN THE DEVELOPMENT OF WORLDVIEW OF SCHOOLCHILDREN

Doc. Babayeva Nububet Isakh, Rustamova Aziza Arif

Summary

The Azerbaijan carry out reforms in all sectors after the independent. The main condition for the further development of Azerbaijan is the economics. The development of pre- petrol sectors, the opening of new working places, the export and import, the building of new schools and restauration of old schools, the development agriculture and sport.

**ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ ЭТО ГЛАВНОЕ УСЛОВИЕ В
ФОРМИРОВАНИИ МИРОВОЗЗРЕНИЯ У ШКОЛЬНИКОВ***Доцент Бабаева Нубубет Исах кызы , Рустамова Азиза Ариф кызы***Резюме**

Азербайджан после провозглашения независимости провел реформы во всех областях. В первую очередь важным для нашей Республики было развитие экономики. Развитие вне- нефтяного сектора, экспорта и импорта, открытие новых рабочих мест, новых школ, реставрация старых школ развитие регионов, развитие и посадка сельского хозяйства, развитие спорта и т.д.